

РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В РОЗРІЗІ
СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОДИН З
ВЕКТОРІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ІНСТИТУТУ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ
ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

В умовах зближення України з європейською спільнотою, проведення стрімкої гармонізації нормативних актів, сьогодні нерідко законодавчі «запозичення» випереджують розробки української правничої науки в тій чи іншій галузі права. І часто в таких випадках, через відсутність докримінального підґрунтя, імплементовані норми роками залишаються «мертвими», тобто незастосованими і просто незастовними.

Так, Законом України від 23 травня 2013 року № 314-УП було запроваджено заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (норми якого становлять зміст розділу XIV¹ Кримінального кодексу України). Більше того, в Антикорупційній стратегії на 2014-2017 роки, затвердженою Законом України від 14.10.2014 № 1699-УП, в перспективі передбачається взагалі визнання на законодавчому рівні юридичних осіб суб'єктами злочину.

В той же час жодних серйозних напрацювань із забезпечення дієвості цього інституту ані в теорії кримінального права, ані в теорії кримінального процесу (окрім включення до КПК України інституту «представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження»), і відповідно - в законодавстві, окрім єдиного розділу XIV¹ КК України, не було реалізовано. Але ж цілком очевидно, що юридична особа - це унікальний суб'єкт кримінально-правових відносин і застосування до неї традиційних правових норм, які стосуються суб'єкта кримінальної відповідальності - фізичної особи,

є просто неприйнятним.

Тому на основі аналізу нормативного матеріалу потрібно спочатку відповісти на просте, здавалося б, але необхідне для вирішення зазначених вище проблем, питання: «А що ж в законодавстві достеменно «криється» за поняттям «юридичної особи»?». Це має значення для вирішення ряду інших проблем: зокрема, характеру і видів застосовуваних санкцій, співучасті, загальнотеоретичних питань вини і т.д. і т.ін.

Знаходження відповіді на це питання - основна мета цього нарису.

Так ч.1 ст.80 ЦК України розкриває сутність юридичної особи: «Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку».

Тобто, як слушно зауважують вчені, «...юридична особа відрізняється від соціальних утворень, що не мають такого статусу, суто за формальним критерієм.» [Ярема А.Г .Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України/ А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань. - К.: А.С.К.; Севастополь: Інститут юридичних досліджень, 2004. - 928 с .].

Ця думка підтверджується і шляхом системного аналізу законодавства.

Так, напр., ч.4 ст.28 КК України теж оперує поняттям організації, але злочинної, яка є об'єднанням декількох осіб, зорганізованих за попередньою змовою для діяльності із визначеною в даній статті метою.

А от ЗУ «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 року взагалі передбачає можливість створення громадських об'єднань без статусу юридичної особи.

Тому стає цілком очевидно, що «юридична особа» в дійсності є статусом(а якщо виражатись термінологією теорії права - комплексною правовою фікцією, що включає суб'єкта права та його спеціальну правосуб'єктність), яким можуть наділитися соціальні організації. А, власне, поняття «організація» в розрізі українського законодавства слід розуміти як «...(від грец. *орґанов* — інструмент) цільове об'єднання ресурсів для досягнення певної мети...»(в т.ч. і людських, і матеріальних і

т.д.)[Вікіпедія(вільна енциклопедія): Поняття «Організація»[Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://goo.gl/Ptoiod>. - Назва з екрану.].

З викладеного вище випливає, що найближчою в умовах національних правових реалій до визначення сутності юридичної особи є теорія фікції(розроблена ще в сиву давнину римськими вченими і удосконалена в 19 ст. німецьким правником К.Ф. Савіньї)

Західні вчені з цього приводу зазначають: «Компанія[організація] є юридичною особою в силу того, що такою її «бачить» право» [ArmourJ. Theessentialelementsofcorporatelaw: what is corporate law/ J. Armour, H. Hansman. - Cambridge: HarvardLawSchool, 2009. - 31 p.].

В якості висновку зазначимо, що вирішуючи різні проблемні аспекти питання кримінальної відповідальності юридичних осіб, потрібно мати на увазі: де-факто, мова йде про відповідальність не абстрактних «юридичних осіб», а соціальних організацій різного характеру(технічно - «об'єднань осіб та/або майна» - як це зазначено в ч.1 ст.81 ЦК України).

Адже ця заувага є ключовим вектором для подальших юридичних реформ в цій сфері, особливо у разі законодавчого «визнання» юридичної особи «повноцінним» суб'єктом злочину(тобто трансформації існуючого інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб). Це стосується і переліку злочинів, за які юридична особа зможе визнаватися відповідальною, і характеру застосовуваних санкцій та порядку їх реалізації, і, власне, проблем, що виникатимуть при вирішенні на теоретичному рівні дискусії щодо протиріччя між деякими принципами кримінального права загалом (принцип винної та особистої відповідальності) і окремим його інститутом(кримінальна відповідальність колективних суб'єктів).

Науковий керівник: Березовська Н.Л. - к.ю.н., доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».